

Eesti Keskkonnaühenduste Koda

Rahandusministeeriumile

Meie: 02.10.2020 nr 1-5/20/2868

Eesti Keskkonnaühenduste Koja kommentaarid Rahandusministeeriumi ettepanekule Ida-Virumaa tegevuskava 2030 eesmärkide ja põhisuundade sõnastamiseks

Täname võimaluse eest esitada oma seisukohad Ida-Virumaa õiglase ülemineku protsessis. Alljärgnevalt vastame esitatud küsimustele võttes aluseks Õiglase ülemineku juhtkomisjonile saadetud ettepanekute dokumendi.

- **KÜSIMUS:** *Kas pakutud Ida-Viru tegevuskava eesmärgid ja tegevussuunad on adekvaatsed? Kas midagi on puudu või ülearu? Mille arvelt on võimalik kava fookust kitsendada?*

Ei ole adekvaatne lisada Ida-Virumaa tegevuskavasse põlevkivisektori jätkamist toetavaid eesmärgi ja tegevussuundasid, kuna planeerimise aluseks tuleb võtta õiglase ülemineku, kliimaneutraalsuse saavutamine ja ELi Rohelepe. See on ka esimene ja kindel koht, mille arvelt tuleb kava fookust kitsendada.

ÜLDEESMÄRK:

Üldeesmärgid: Põlevkivisektori kliimaneutraalsus aastaks 2050 ja rahvastiku väljarände peatumine

Ettepanek üldeesmärgiks: Sulgeda olemasolevad põlevkivielektri- ja õlitootmise jaamad hiljemalt aastaks 2030 ning soodustada võimalikult mitmekesiseid ja rohepöördega kooskõlas olevaid jätkusuutlikke majandussektoreid nii, et mõjutatud töötajate ja kogukondade elatustase seejuures ei langeks.

Kommentaar: Üldeesmärk on praegu sõnastatud liiga kitsalt, kuna õiglase ülemineku peaks käsitlema piirkonna majandust ning heaolu laiemalt, mitte ainult põlevkivisektori kontekstis. "[Eesti kliimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs](#)" (SEI Tallinn 2019) kohaselt 2050. a kliimaneutraalsesse Eestisse toimiv põlevkivitööstus ei mahu. Siin on suur vastuolu eesmärgiga üle minna süsinikuneutraalsele majandusele. Mitmete teiste EL riikide eeskujul tuleks õiglase ülemineku eeldusena planeerida konkreetne sulgemise tähtaeg põlevkivitööstusele, mis annaks selguse põlevkivi tuleviku osas kõikidele osapooltele, sh ettevõtetele. Põlevkivienergia kasutamise lõpetamise aastaarvu määramist soovitab ka [Praxise analüüs Ida-Virumaa õiglase ülemineku võimalustest](#) (2020, lk 4).

Rahvastiku väljarände peatamisest. Praegu seatud kaks üldeesmärki võivad olla omavahel vastuolus. Põlevkivitööstus ei tee maakonda atraktiivseks, kuna põlevkivi kaevandamise ja töötlemise jätkudes on maakonnas elu- ja keskkonnatingimused kehvemad kui teistes maakondades (nagu selgus ka Keskkonnaagentuuri poolt seminaris tehtud [ettekandes](#)). Kehvem elukeskkond võrreldes teiste piirkondadega aga soodustab endiselt väljarännet.

VALDKOND 1: Mitmekesine ja nutikas ettevõtluse areng

TEGEVUSSUUND 1.1: *Põlevkivisektori ümberkorraldamine, keemiatööstuse ja taastuvenergeetika arendamine (põlevkivisektori ettevõtetes CO2 heite vähendamine ja ressursitõhususe suurendamine; põlevkivisektori ettevõtete väärtusahela pikendamine ja keemiatoodete mitmekesistamine; taastuvenergeetika arendamine; keemiatööstuse arendamine; teadus-arendustegevus ja töötajate ümberõpe uute tegevussuundade käivitamiseks)*

Ettepanek: Sõnastada suund ümber kaheks eri suunaks ning jätta välja kõik põlevkivi kasutamiselega seotud tegevused.

Suund 1. Põlevkiviettevõtete ümberkorraldamine uute tegevusalade keskseks väljaspool põlevkivi, sh teadus-arendustegevus ja töötajate ümberõpe uute tegevussuundade käivitamiseks

Suund 2. Taastuvenergeetika arendamine

Kommentaariid:

Suund 1. Teadus-arendustegevus ja töötajate ümberõpe uute tegevussuundade käivitamiseks. Toetame põlevkiviettevõtete uute tegevussuundade käivitamist ja arendamist, mis ei sõltuks põlevkivist. Uued tegevussuunad peavad olema ELi Roheleppe raamistikku sobituvad. Ümberkorraldamine peaks tähendama sõna otseses mõttes uute tegevusalade leidmist, mitte vanaga jätkamist. Näiteks võib siin tuua Slovakkia kivisööetevõtte, kes pani õiglase ülemineku kavas ette, et nad hakkavad olemasoleva kompetentsi ümberkujundamisel tootma rongide ehitamiseks vajalikke komponente.

Suund 2. Taastuvenergeetika arendamine. Oleme nõus, et see peaks olema suund, kuhu liikuda. Sellega koos peaks käima kindlasti energiasääst. Taastuvenergeetika osas on vaja juba praegu ette mõelda, mis on päriselt jätkusuutlikud ja kliimapoliitika arengutega kooskõlas olevad lahendused. Näiteks suuremahulise biomassi kasutamise mõttekus elektritootmiseks on juba täna tõsise küsimärgi all.

Dokumendis ette pandud biomassi põletamine suurtes elektrijaamades on investering, mis toob kasu asemel kindlasti kahju. Seda nii elurikkuse kao, kliima kui ka investeeringu tulususe osas. [Euroopa Teaduste Akadeemia](#) tegi hiljuti Euroopa Komisjonile ettepaneku muuta EL HKS süsteemi selliselt, et ka biomassist tulenevat CO2 heidet arvestataks võrdselt fossiilkütuste heitega. Hetkel loetakse biomassi heidet tinglikult nulliks, kuid lähikümnendite perspektiivis, mis on olulised kliimamuutuste pidurdamiseks, tuleks heidet arvestada reaalsest CO2 heitest lähtuvalt ning rakendada sellele samu reegleid, mis teistele CO2 heite allikatele. Tõenäosus EL HKS süsteemi ümber vaatamiseks on suur ja sellega tuleb arvestada juba praegu.

Samamoodi kriitiliselt tuleb vaadelda ka nn taastuvat vesinikku. Oluline erinevus on, kas vesinikuga on salvestatud tuuleenergia (tuuleenergia tootmine on ebaühtlane ning vajab seega salvestamist vesinikus, pump-hüdrojaamas, akudes või mujal) või vesinik on toodetud biomassi põletamisel (biomassienergiat kui juhitavat tootmist ei ole vaja salvestada ja vesinikuks konverteerimise kaod on nii suured, et muudab biomassi veelgi jätkusuutmatumaks kui see juba praegu on).

Me ei toeta kindlasti järgnevaid suundi, kuna need ei ole osa õiglasest üleminekust:

Põlevkivisektori ettevõtetes CO2 heite vähendamine ja ressursitõhususe suurendamine. Investeeringud põlevkivisektorisse endisel viisil on fossiilkütustel põhinevast ahelast sõltuvuse kinnistamine. Tegu ei ole õiglase üleminekuga ja seda ei tohi toetada ei Eesti maksumaksja ega ELi rahaga. Õiglane üleminek on põhimõtteline strukturealne muutus, kus CO2 heite vähendamine on kaasnev nähtus. Õiglane üleminek tähendab üleminekut uutele ELi Roheleppega kooskõlas olevatele jätkusuutlikutele majandusharudele ja põlevkivist väljumist. Sealjuures tuleb seda teha nii, et sellest tõuseb kasu kogu ühiskonnale ning seonduvad kulud ei jää vähemprivileegeritute kanda (Praxis 2020, lk 15). Süsinikuheite vähendamine täna veel suuresti teoreetiliste tehniliste lahenduste kaudu on ise energeetiliselt ja finantsiliselt väga ressursimahukas tegevus, minnes vastuollu eesmärgiga suurendada ressursitõhusust.

Põlevkivisektori ettevõtete väärtusahela pikendamine ja keemiatoodete mitmekesistamine. Põlevkivisektori väärtusahela pikendamine on riskantne, kuna ahela esimesed lülid on väga keskkonnasaastavad ja regulatsioonidest enim mõjutatud. Kui lõppeb põlevkivi kaevandamine, põletamine või pürolüüs, seiskuvad ka kõik põlevkivitööstuse jääkidest sõltuvad ettevõtted. Põlevkiviõli keemia all peab täpsustama, kas mõeldakse kütteõli või selle peenkeemilisi kõrvalprodukte. Viimased sõltuvad suuresti põlevkiviõli ehk fossiilkütuste tootmisest. Õiglase ülemineku kontekstis ei saa selliseid tegevusvaldkondi aga toetada.

Keemiatööstuse arendamine. Kas on mõeldud õlitööstusega kaasnevat keemiatööstust või sellest eraldiseisvat? Vt eelmist kommentaari.

VALDKOND 2: Atraktiivne elukeskkond

TEGEVUSSUUND 2.4 Sotsiaalne kaasatus (sotsiaal- ja tervishoiuteenuste arendamine; kogukonna aktiivsuse suurendamine; rahvatervise parandamine; eesti keele keskkonna ja lõimumise edendamine)

Ettepanek: Seada piisavalt fookust ja vahendeid kogukonna aktiivsuse suurendamiseks kui üheks oluliseks alustalaks õiglasel üleminekul.

Kommentaari: Peame seda suunda (eelkõige kogukonna aktiivsuse suurendamine) äärmiselt oluliseks, et saavutada päriselt õiglane üleminek. Töökohad, ettevõtlus ja hea elukeskkond saab alguse inimestest, kes ühiselt oma kodupiirkonda edendavad ja arendavad. Seda kinnitavad ka üleminekuteemalised uuringud, kust selgub, et üleminekud on mittelineaarsed ühiskonnaülesed protsessid, kus on keskne roll alt-üles innovatsiooniprotsessil, eksperimenteerimisel, õppimisel ja võrgustumisel ([EEA report 09/2019, Sustainability transitions: policy and practice](#)).

- **KÜSIMUS:** Millises proportsioonis tuleks EL Õiglase Ülemineku Mehhanismi (ÕÜM) vahendeid nende sammaste vahel jaotada?

Olulisem proportsionaalsest jaotusest on see, kuidas ÕÜM vahendeid nende sammaste sees kasutatakse. Need sambad ei tohiks kindlasti olla üksteisest eraldiseisvad, vaid neid tuleb vaadata ühtse tervikuna. Ühte sambasse panustatud vahendid peaksid aitama ka teise samba eesmärkidele kaasa. Kindlasti ei tohiks lubada ühes sambas tegevusi, mis halvendavad teise samba eesmärkide täitmist!

Tuleks eelistada selliseid valdkondi, mis panustavad nii ettevõtluse kui elukeskkonna arengusse. Sellised valdkonnad on näiteks:

– ettevõtluse sambas turism ja rohemajandus, mis loovad samal ajal kohalikele paremaid elutingimusi;

– elukeskkonna sambas kodanikuaktiivsuse ja piirkonna atraktiivsuse suurendamine, mis loob aluse, et aktiivsed inimesed piirkonnas arendavad ettevõtlust.

- **KÜSIMUS:** Kas ÕÜM vahenditest peaks välistama mõne detailsema tegevussuuna rahastamise?

ÕÜM vahenditest ei ole ELi reeglitest tulenevalt võimalik rahastada fossiilkütuseid, nagu põlevkivi. Samuti peaks olema välistatud igasugused kaudsemalt põlevkivitööstust edendavad suunad, nagu teadus-arendustegevus CCUS tehnoloogiate rahastamiseks. Kindlasti peaks välistama praeguses sõnastuses oleva tegevussuuna 1.1.

Teiseks peaks olema välistatud lahendused, mis juba praegu paistavad silma keskkonnakahjulikkusega ning mille perspektiiv jääb kliima- ja keskkonnapoliitika arenemise valguses lühikeseks (nt biomassi põletamine suurtes elektrijaamades ning sellest vesiniku tootmine).

- **KÜSIMUS:** Kas väljapakutud mõõdikud on piisavad? Kas on täiendavaid ettepanekuid?

Valdkond 1.

- Ida-Virumaa suurtööstusettevõtete KHG heite vähenemine
- Põlevkivisektori ettevõtete hõive järk-järguline vähenemine

Ettepanek: jätta välja ülalpool nimetatud mõõdikud, keskendudes rohkem väike- ja keskmise suurusega ettevõtlusaktiivsuse kasvule.

Kommentaari: Leiame, et nutika ettevõtluse arengut ei sobi mõõtma eelmainitud parameetrid. Nt põlevkivisektori heide väheneb tulevikus igal juhul, aga eelkõige mitte teadus- ja arendustegevuse, vaid keskkonnaregulatsioonide karmistumise tõttu. Samuti väheneb stabiilselt sektorit tööhõive. Kumbki neist parameetritest ei näita aga midagi teiste majandusharude käekäigu kohta.

Ettepanek täiendavateks mõõdikuteks:

- Ringmajanduse mõõdik
- Tuule- ja päikeseenergiast genereeritud megavattide arv (taastuenergia mõõdik)

Valdkond 2. Võimalikud mõõdikud:

Ettepanek täiendavateks mõõdikuteks:

- Kodulähedaste maastikuelementide arvu kasv (pargid, terviserajad, kodumetsad)
- Kvalitatiivne uuring elanike elukeskkonnaga rahulolu hindamiseks “enne ja pärast”

Kommentaari: Hetkel on puudu looduskeskkonda puudutavad mõõdikud

- **KÜSIMUS:** Millised tegevussuundade all välja pakutud tegevusideedest on võtmetähtsusega?

Laekunud tegevuste ettepanekud/ideed tegevussuundade kaupa

1.1 Põlevkivisektori ümberkorraldamine, keemiatööstuse ja taastuvenergeetika arendamine

Kokkuvõtvalt leiame, et kõik täiendavad investeeringud põlevkivisektori edasiarendamisse on vastuolus ÖÜ eesmärkidega saavutada majandusstruktuuri muutus. Teeme ettepaneku liigutada taastuvenergia eraldi valdkonnaks ja mitte siduda seda põlevkivitegevustega.

Toetame väga:

- Päikese- ja tuuleparkide rajamine ja lisaks elektrile nendes ka vesiniku tootmine
- Pumphüdroelektrijaamade projektid elektrivõrgu stabiliseerimiseks
- Taastuvenergia ja kaasaegse elektrivõrgu (tarkvõrk) korrashoiu- ja hoolduskeskuse loomine

Ei toeta üldse:

- Balti Elektriijaama ja Auvere elektriijaama 100%liselt biomassile viimine (ülisuurte koguste ja madala efektiivsuse tõttu ei ole see jätkusuutlik tegevus)
- CO2 kinni püüdmise pilootprojektid (kui nende eesmärk on jätkata põlevkivitööstust; toetame aga ökosüsteemide kaudu CO2 sidumist)
- Plasti- ning muude jäätmete põletamine või kasutamine õlitootmise toorainena (jäätmel saab väärindada ka teisiti, õlitootmine on jätkuvalt kliimat kahjustav tegevus)
- Fosforiidiuuringud (selle maavara kaevandamine ei ole ühiskondlikult ja keskkonnakaitseliselt aktsepteeritav)

1.2 Majandusstruktuuri mitmekesistamine

Seniste suurfirmade asemel on raskesti ennustavas tulevikus edu garantiiks palju väiksemaid ettevõtteid maakonnas. Toetame ettepanekuid, mis seda taotleavad.

Toetame väga:

- IVEK ja IVIA võimekuse kasvatamine
- Majandusõpe kõigisse koolidesse
- Alutaguse rahvuspargi, Narva jõe ja endiste tööstusalade kasutamine rekreatsiooni ja puhkealadena
- Täiendav üle-Eestilise mõjuga suursündmuste toetamine
- Regionaalsed toetusmeetmed iduettevõtluse toetamiseks, väikeettevõtete tehnoloogiliste innovatsioonide toetused

Ei toeta üldse:

- Kohtla-Järve tselluloositehas (suureneks surve metsaraieks)
- Väikese tuumajaama rajamine (täna veel tõestamata tehnoloogia, lisaks lahendamata jäätmete ja ohutuse probleem)

1.3 Teadmiste ja oskuste arendamine

Kõik täiendavad investeeringud põlevkivisektori edasiarendamisse on meie hinnangul vastuolus ÕÜ eesmärkidega saavutada majandusstruktuuri muutus.

Toetame väga:

- Põlevkivi kompetentsikeskuse kujundamine taastuveneergetika (sh vesiniku) kompetentsikeskuseks
- Ida-Viru teadusnõukogu loomine ja toetamine
- IT alase kõrghariduse võimaluste loomine
- Töölt tööle toetused

Ei toeta üldse:

- Põlevkivikeemia valdkonnas rakendusuuringute teostamine (põlevkiviõli tootmise hääbumisel perspektiivitu valdkond)
- Fosforiidi rakendusuuringud (toetavad jätkuvat suuremahulist kaevandustegevust)

2.1 Liikuvus ja ühendused

Kesklinna seisukohalt on mõislik eelisarendada säästlikku ühistransporti, hajaasustuse seisukohast kiiret ja kõikjale levivat inteneriühendust (mis tugevate levimispiirangute tõttu väljaspool suuremaid asulaid välistab 5G)

Toetame väga:

- Rohkem kergliiklusteid ja ühistranspordiühendusi linnade sees ja vahel
- Tallinn-Tapa-Narva raudtee arendamine
- Kiire (4G või kaabliga) võrguühendus igas maakonna paigas

Ei toeta üldse:

- 5G võrgu arendamine (ülikiire võrk oleks tehniliste piirangute tõttu realselt saadaval vaid väga piiratud alal ning selle kasu õiglase ülemineku kontekstis on kaheldav)
- Kohalike lennuväljade arendamine low-cost lennuettevõtjatele (soodustaks kasvuhoonegaaside suurenemist lennundussektoris)

2.2 Atraktiivsed eluasemed

Oluline on energiavaesuse vähendamine ning atraktiivsete eluasemete loomine noortele.

Toetame väga:

- Kredex korterelamute rekonstrueerimise tingimuste kohendamine ja vastav teavitustöö
- Põlevkivitööstuse ja soojatootmise ristsõltuvuse lahtisidumine ja taastuvate allikatega asendamine
- Kahaneva planeerimise juurutamine

2.3 Kaasaegne avalik ruum ja teenused

Ida-Virumaa omanäolisust säilitades tuleks avalik ruum tuua tänapäeva, tugevdades juba olemasolevat suure roheluse osakaalu maakonna kuvandis.

Toetame väga:

- Vanade tootmishoonete likvideerimine ning tootmisalade jääkreostuse likvideerimine
- Karjäärade taasmetsastamine ja energiavõsa kasvatamine
- Endiste tööstuspiirkondade korrastamine
- Mererandade, matkaradade, promenaadide, rohealade arendamine

2.4 Sotsiaalne kaasatus

Usume, et kõige paremini tunnevad kohalikke probleeme ning oskavad neid lahendada kohalikud ise, seega tuleks soodustada piirkonna aktiivsete kodanike võimekuse suurendamist.

Toetame väga:

- Täiendav vabaühenduste koostöö toetusmeede ning koolitused
- Kogemus- ja keelepraktika võimalused kohalikele aktivistidele
- Erinevate toetustingimuste tõlkimine vene keelde

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Laura Uibopuu

Eesti Keskkonnaühenduste Koja koordinaator